

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**

ВЕСНА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.439: 347.422

**ЗМІНА ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ
ЯК ЦИВІЛЬНЕ ПРАВОВІДНОШЕННЯ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Хмельницькому університеті управління та права, Хмельницька обласна рада.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
ДИМІНСЬКА Олена Юріївна,
Хмельницький університет управління та права,
завідувач кафедри міжнародного та
європейського права.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
КАЛАУР Іван Романович,
Тернопільський національний економічний
університет,
завідувач кафедри цивільного права і процесу;

кандидат юридичних наук
МІСЯЦЬ Андрій Петрович,
Хмельницький національний університет,
доцент кафедри міжнародних відносин та
туризму.

Захист відбудеться «27» грудня 2018 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.895.02 у Хмельницькому університеті управління та права за адресою: 29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8, конференц-зал (ауд. 907).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Хмельницького університету управління та права за адресою: 29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38.

Автореферат розісланий «__» листопада 2018 року.

В.о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

І. П. Сторожук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціально-економічні зміни, що відбулись в Україні наприкінці минулого століття, вимагали внесення радикальних змін у правове регулювання економічних відносин, перетворивши вітчизняний інститут договірного права в найважливіший інструмент розвитку ринкової економіки. При цьому метою реформування повинна була стати не стільки форма, в якій виражаються певні правові ідеї, а приватноправовий зміст правового регулювання, який би передбачав збільшення ролі принципу свободи договору та виконавської дисципліни учасників договірних відносин.

Незважаючи на те, що з часів Стародавнього Риму найважливішою засадою договірних відносин є принцип виконання умов договору, в сучасній нестабільній економічній та політичній ситуації в Україні його реалізація стає не завжди можливою або доцільною. Усе частіше обставини спонукають учасників договірного правовідношення його змінювати чи достроково припиняти. Однак на сьогодні доводиться констатувати, що правове регулювання відносин по зміні та розірванню цивільно-правового договору має фрагментарний характер, наслідком чого є виникнення низки прогалин в процесі їх динаміки та неоднозначності судової практики в цій сфері. Так, Хмельницьким міськрайонним судом та Господарським судом Хмельницької області у 2015 – 2017 роках розглянуто 294 та 324 справи щодо розірвання договорів відповідно. Причому статистика кількості звернень за судових захистом у досліджуваній категорії справ свідчить про їх збільшення.

Актуальність проблематики дисертаційного дослідження додатково зумовлюється недосконалістю правового регулювання правовідносин, пов'язаних із динамікою зміни та розірвання цивільно-правового договору, зокрема визначенням підстав їх виникнення, окресленням кола суб'єктів, тощо. Механізм правового регулювання означених правовідносин має забезпечувати захист його учасників, передбачуваність динаміки договірного зобов'язання та не створювати додаткових перешкод для досягнення результату сторонами. Значення правовідносин по зміні та розірванню цивільно-правового договору визначається і тим, що вони є ключовими факторами забезпечення дотримання балансу між інтересами його учасників.

Потреба в комплексному дослідженні зміни та розірвання договору як цивільного правовідношення зумовлюється і зміною економічних векторів розвитку нашої держави. Зокрема підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на перше місце висуває питання про можливість та доцільність запозичення позитивного європейського досвіду правового регулювання в досліджуваній сфері. Нові для сучасної вітчизняної правозастосовчої практики цивільно-правові підходи, безумовно, будуть необхідними у зв'язку з динамічним розвитком національної економіки в ринкових умовах, які відкрили широкі можливості для суб'єктів права використовувати такі правові конструкції, які відповідають їх інтересам, що вимагають адекватного регулювання. І, з цієї точки зору, використання досягнень сучасної європейської цивілістики, без сумніву, матиме позитивний

вплив на вирішення багатьох проблем вітчизняного договірного права, які йому належить подолати на шляху до досягнення повноцінної реалізації його потенціалу як універсального засобу регулювання майнових відносин.

У сучасній і зарубіжній цивілістиці існує достатня кількість науково-теоретичних досліджень, пов'язаних з динамікою договірного правовідношення. Основні проблеми правового регулювання зміни та розірвання цивільно-правового договору розкриваються в працях таких дослідників, як: М. І. Брагінський, С. Я. Вавженчук, В. В. Вітрянський, С. Д. Гринько, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, Ю. О. Заїка, І. Р. Калаур, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, А. П. Місяць, М. М. Сібільова, Р. О. Стефанчук, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов, Р. Б. Шишка та ін.

Зміна та розірвання цивільно-правового договору як етапи динаміки договірного відношення стали предметом дослідження таких вчених: С. М. Бервено, Т. В. Боднар, С. О. Бородовський, Р. В. Гринько, О. П. Дрішлюк, В. М. Коссак, О. М. Кравець, Л. В. Макаруч, Н. М. Процьків, Т. О. Родоман, І. О. Ромащенко, Г. О. Уразова тощо.

Окрему увагу в межах дисертаційного дослідження було приділено науковим працям з проблематики регулювання зміни та розірвання договору в зарубіжних правових системах та в праві ЄС. Серед таких досліджень слід назвати праці Ю. В. Білоусова, О. Ю. Димінської, Б. Д. Завідова, А. Г. Карапетова, П. А. Меденцева, К. Є. Миронець, О. В. Оболонкової, Дж. М. Перілло, Г. Х. Трейтела, С. О. Соменкова, О. С. Стребкової, Р. О. Халфіної та ін.

Водночас необхідно констатувати відсутність на сьогодні комплексних наукових досліджень зміни та розірвання цивільно-правового договору як цивільного правовідношення, що можна вважати певною перешкодою для вдосконалення та формування ефективної правової системи регулювання договірних відносин, зважаючи на те, що низка теоретичних та практичних питань у досліджуваній сфері (зокрема щодо об'єктного складу такого правовідношення, особливостей його договірного розірвання й наслідків зміни та припинення договірного правовідношення для основного договору) залишаються невирішеними.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена (протокол № 6 від 2 вересня 2014 року) та уточнена (протокол № 10 від 26 березня 2018 року) вченою радою Хмельницького університету управління та права. Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри цивільного права та процесу на 2013 – 2017 роки «Удосконалення механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017 – 2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105, що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права на 2013 – 2016 роки «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний

реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017 – 2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є формулювання концептуально нових теоретико-практичних положень, спрямованих на удосконалення механізму реалізації зміни та розірвання цивільно-правового договору, обґрунтування на підставі національного та зарубіжного досвіду правового регулювання наукових висновків та практичних пропозицій щодо вдосконалення цивільного законодавства України.

Поставлена мета зумовила необхідність зосередити увагу на вирішенні таких *задач* дослідження:

- з'ясувати особливості зміни договору як цивільного правовідношення;
- визначити поняття та ознаки розірвання договору як цивільного правовідношення;
- відмежувати зміну та розірвання договору від суміжних цивільно-правових категорій;
- виокремити суб'єктний та об'єктний склад правовідношення по зміні та розірванню цивільно-правового договору;
- проаналізувати зміну та розірвання цивільно-правового договору за згодою сторін;
- розглянути особливості зміни та розірвання цивільно-правового договору в судовому порядку;
- охарактеризувати підстави та наслідки зміни й розірвання цивільно-правового договору в односторонньому порядку;
- сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України у сфері динаміки договірної правовідношення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі зміни та розірвання цивільно-правового договору.

Предметом дослідження є зміна та розірвання договору як цивільне правовідношення.

Методи дослідження. Практична цінність та достовірність результатів дисертаційного дослідження досягнуті шляхом використання загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання.

За допомогою логічного методу розкриваються підстави зміни та розірвання договору (підрозділи 1.2, 1.3 дисертації). Формальний метод правового пізнання, який призначений для розкриття його структурних закономірностей, дозволив визначити поняття зміни та розірвання договору як правовідношення (підрозділ 1.1 дисертації). Завдяки формально-логічним прийомам дедукції та індукції формуються теорії, концепції, наукові положення щодо співвідношення понять «новація» та «зміна договору», «оферта» та «трансформативна» і «деструктивна» оферти, «договір про зміну чи розірвання договору» та «мирова угода» тощо (підрозділи 1.2, 1.3, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3 дисертації). Звернення до системно-функціонального методу надало можливість виділити підстави зміни та розірвання договору, класифікувати

суб'єктів та об'єкти правовідношення по зміні та розірванню договору за різними критеріями (підрозділ 2.1, 2.2 дисертації). Застосування історичного методу дозволило встановити динаміку становлення й розвитку теоретичної думки і законодавства щодо зміни та розірвання договору й обґрунтувати необхідність подальшого наукового їх дослідження (розділи 1, 2, 3 дисертації). За допомогою методу порівняльного аналізу визначаються особливості договірної регулювання зміни та розірвання договору в міжнародних і зарубіжних правових актах та сформульовано пропозиції щодо удосконалення національного правового регулювання у досліджуваній сфері (розділи 1, 2, 3 дисертації).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній цивілістичній науці системним комплексним дослідженням теоретичних і практичних питань законодавчого закріплення та практичної реалізації зміни та розірвання договору як цивільного правовідношення. У межах дослідження отримано такі результати, що містять наукову новизну:

вперше:

1) доведено необхідність відмежування правової природи пропозиції розірвати (змінити) договір та пропозиції укласти договір. Запропоновано пропозицію змінити договір визначати як *трансформативну* оферту, а пропозицію розірвати договір – як *деструктивну* оферту;

2) визначено такі ознаки трансформативної та деструктивної оферти: а) чітко визначений адресат (інша сторона (сторони) договору; б) відповідність виду та природі чинного договору; в) чітко виражений намір сторони договору його змінити; г) демонстрація наміру сторони-оферента вважати себе зобов'язаним у разі акцепту; г) відповідність форми, що забезпечує її доведеність до відома адресата;

3) обґрунтовано доцільність непоширення наслідків зміни та розірвання договору на відшкодування шкоди або отримання обумовленого платежу за порушення обов'язку, який виник до зміни чи розірвання договору, а також на умови договору про вирішення спорів;

4) запропоновано такі критерії істотності невиконання договору: безумовне виконання має суттєве значення для договору; невиконання значною мірою позбавляє іншу сторону того, на що вона могла розумно розраховувати в момент укладення договору; існування обґрунтованих підстав у кредитора вважати, що боржник не виконає свої зобов'язання в майбутньому; можливість спричинення необґрунтованих витрат стороні, яка не виконала зобов'язання, якщо договір буде змінений або припинений;

5) віднесено до підстав зміни та розірвання договору у зв'язку з передбачуваним невиконанням зобов'язання: повідомлення іншої сторони про невиконання; наявність інформації, що невиконання буде мати місце; істотність невиконання;

6) обґрунтовано доцільність виключення з ч. 2 ст. 651 ЦК України можливості *зміни* договору у зв'язку з його істотним порушенням за рішенням суду та передбачити *право на відмову* від договору;

вдосконалено:

7) теоретичні положення щодо зміни договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Обґрунтовано необхідність обмеження підстав зміни договору у зв'язку з істотною зміною обставин за рішенням суду винятковими випадками з метою поновлення рівноваги сторін;

8) наукову позицію про правову природу цивільно-правового договору про розірвання (зміну) договору та мирову угоду в частині критеріїв їх розмежування;

9) класифікацію суб'єктів правовідношення по зміні та розірванню договору в частині їх поділу за ознаками кількості осіб та можливістю ініціювати зміну та розірвання договору;

10) обґрунтування вибору способу дострокового припинення договору в частині доцільності надання переваги односторонньому порядку розірвання договору над судовим у випадку його істотного порушення іншою стороною;

11) підстави відмежування відмови від договору від одностороннього розірвання договору за рішенням суду. Доведено, що при відмові від договору інтерес сторони не повинен в обов'язковому порядку бути спричинений наявністю юридичного факту – порушенням договірних умов контрагентом, а може впливати виключно з потреб особи;

12) визначення моменту виникнення правовідношення по зміні або припиненню цивільно-правового договору, що залежить від форми основного договору. Обґрунтовано необхідність вимагати письмову згоду іншого з подружжя під час посвідчення договору про зміну або розірвання договору, предметом якого є спільне майно подружжя, однак документ, що посвідчує право власності на нього, оформлений на ім'я одного з подружжя;

13) теоретичні положення щодо доцільності нормативного закріплення права кредитора в односторонньому порядку розірвати договір у зв'язку істотним порушенням без звернення до суду на підставі повідомлення іншої сторони про таке розірвання;

набули подальшого розвитку:

14) розуміння змісту правовідношення по зміні та розірванню цивільно-правового договору в частині визначення таких спеціальних ознак: а) обмежений зміст правовідношення по зміні договору; б) наявність фактичних та юридичних передумов; в) мета, що полягає в намірі продовжити існуюче договірне правовідношення на змінених умовах; г) визначення моделі майбутньої поведінки учасників; г) виникнення на підставі визначених юридичних фактів;

15) підходи до визначення підстав та наслідків односторонньої відмови від договору в частині надання можливості користувачеві відмовитись від договору позички та вимагати відшкодування завданих збитків, а також страховика відмовитись від договору особистого страхування без згоди страхувальника.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні та прикладні висновки і рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані в:

- науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок методологічного та практичного інструментарію забезпечення динаміки зміни та розірвання цивільно-правового договору;

- законотворчій діяльності – для вдосконалення окремих норм законодавства України у сфері регулювання відносин по зміні та розірванню цивільних договорів;

- правозастосовній діяльності – під час розгляду судами цивільних справ, що виникають з приводу зміни та розірвання цивільно-правових договорів;

- навчально-методичній роботі – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Правочини з нерухомістю», «Гармонізація договірних прав ЄС»; для підготовки підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів, у ході проведення занять із зазначених дисциплін у Хмельницькому університеті управління та права.

Положення та рекомендації цього дисертаційного дослідження були враховані в практичній та науковій діяльності (акт впровадження Правління Дунаєвецького районного споживчого товариства від 26 квітня 2018 року, акт впровадження результатів наукових досліджень Кам'янець-Подільського районного споживчого товариства від 10 квітня 2018 року, акт про реалізацію результатів наукових досліджень Хмельницького університету управління та права від 15.05.2018 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, містить отримані автором нові результати в галузі науки цивільного права, які дозволяють підвищити ефективність механізмів та засобів реалізації договірних відносин. Усі сформульовані положення та висновки є результатами особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки й положення роботи викладені в 6 опублікованих статтях, доповідалися на 6 науково-практичних конференціях: Міжнародна наукова конференція «Тринадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 14 – 15 листопада 2014 р.); Міжнародна наукова конференція «Чотирнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 – 24 жовтня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 25 – 26 грудня 2015 р.); Міжнародна наукова конференція «П'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 21 – 22 жовтня 2016 р.); Міжнародна наукова конференція «Шістнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 20 – 21 жовтня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження були викладені у 6 публікаціях у фахових виданнях, з них п'ять – у наукових фахових виданнях України, одна – у міжнародному науковому виданні, а також у 5 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 229 сторінок. Список використаних джерел складається з 239 найменувань і міститься на 23 сторінках, додатки розміщено на 9 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, окреслено її зв'язок з темами, планами та програмами науково-дослідних робіт, сформульовано мету та задачі дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, висловлено думку щодо її практичного значення, відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади зміни й розірвання договору як цивільного правовідношення» складається з трьох підрозділів, в яких проведено аналіз доктринальних поглядів на поняття договору як цивільного правовідношення, ознак та змісту зміни та розірвання договору, а також визначено загальні та спеціальні ознаки таких правових відносин.

У підрозділі 1.1 «Поняття та значення договору як цивільного правовідношення» здійснено визначено особливості наукових підходів до визначення поняття та змісту договору як цивільного правовідношення. Доведено, що договір доцільно визначати як погоджений правочин суб'єктів права, вчинений у встановленій законом формі та спрямований на досягнення бажаного для кожного суб'єкта правового результату.

Обґрунтовано позицію про те, що договором може визнаватися не лише домовленість сторін, а й правова форма визначення відносин між ними. У такому випадку охоплюються ситуації, коли договір укладається не через досягнення домовленості між сторонами, а шляхом прийняття однією стороною умов, що визначені іншою, з метою досягнення бажаного сторонами результату.

Автором доводиться доцільність відступлення від концепції визначення істотних умов договору, що є традиційною для національного правопорядку, зважаючи на практику визначення змісту та видів умов договору, що усталена в міжнародних та регіональних актах (Принципи УНІДРУА, Принципи європейського договірної права, Модельні правила європейського приватного права (DCFR)); правова традиція схиляється до позиції, що сторони вільні у змісті договору та виборі його умов. Усі умови договору є обов'язковими для виконання сторонами. На нашу думку, такий підхід презюмує, що сторони, вступаючи в договірні відносини, перш за все, направлені на добросовісне та неухильне дотримання та виконання договірних умов для досягнення бажаного результату, тому всі умови, визначені сторонами, стають «істотними» для конкретного договірної правовідношення.

У підрозділі 1.2 «Зміна договору як цивільне правовідношення» визначено поняття та ознаки зміни цивільно-правового договору. Автором обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення поняття зміни та розірвання договору.

За результатами дослідження дисертантом зроблено висновок про існування спеціальних ознак цивільного правовідношення по зміні договору. *Обмеженість* як спеціальна ознака проявляється в тому, що зміна договірної правовідношення може відбуватися у трьох напрямках: за суб'єктом, об'єктом та змістом. Однак вона має відбуватися таким чином, щоб були збережені

ознаки, риси, які характерні для виду договору, який змінюється, тобто повинна бути збережена видова правова природа договірної відносини.

Наявність відповідних передумов виникнення обґрунтована доцільністю виокремлення матеріальних (інтерес особи в отриманні товару належної якості, втрата інтересу до продовження договірної відносини на існуючих умовах, відсутність можливості виконувати обов'язки в певний часовий проміжок тощо) та юридичних (зміна законодавчих норм, реорганізація юридичної особи, смерть фізичної особи, дійсний та чинний цивільно-правовий договір тощо) передумов виникнення правовідносини по зміні цивільно-правового договору.

Ключове значення у правовідносині по зміні договору має така ознака, як *воля сторін* на продовження та збереження існуючого договірної відносини, проте на змінених умовах. Шляхом взаємних поступок та з метою досягнення бажаного правового результату сторони виявляють бажання продовжити договірні зв'язки. При зміні договору сторони мають можливість пристосувати договірні відносини до нових реалій, визначити оптимальний спосіб досягнення мети укладеного договору.

Визначення моделі майбутньої поведінки учасників зміненого договірної правовідносини, як його спеціальна ознака, полягає в тому, що трансформований договір визначає подальшу «долю» сторін, визначає їх правовий зв'язок. Зміна може відбуватися шляхом виключення певних умов, доповнення існуючих умов новими, заміни одних на інші. Це правило може стосуватись усіх умов договору, в тому числі тих, термін виконання яких уже настав, проте вони залишаються невиконаними.

Правовідносини по зміні договору *виникає на підставі визначених юридичних фактів*. У результаті визначення такої ознаки автором обґрунтовано недоцільність правової конструкції по зміні умов договору в разі його істотного порушення, оскільки такий правовий механізм не вирішує проблему невиконання договірної зобов'язання, а створює для постраждалої сторони додаткові негативні наслідки (фінансові витрати на звернення до суду, втрати часу, неможливість досягти бажаного результату, передбаченого договором).

У *підрозділі 1.3 «Розірвання договору як цивільне правовідносини»* проведено вивчення загальних та спеціальних ознак такого правовідносини. Правовідносини по розірванню договору визначено як цивільне відносини, яке виникає на підставі обумовлених законом або договором юридичних фактів, з метою припинення діючого договірної зобов'язання.

Обґрунтовано позицію про те, що у правовідносині по розірванню договору цивільно-правовий договір є юридичною передумовою, оскільки він безпосередньо не породжує правовідносин для розірвання, а є лише середовищем, де вони можуть виникнути та розвиватися. Без настання конкретних юридичних фактів договір не може спричинити виникнення правовідносин по його розірванню. Під час настання таких обставин договір буде відігравати роль підґрунтя, на якому вони зможуть спровокувати появу нового правовідносини – по розірванню договору. Він забезпечить наявність правових зв'язків між конкретним юридичним фактом та юридичними наслідками, що ним спричиняться.

Доведено, що зміна обставин є істотною, якщо обставини суттєво змінюють рівновагу сторін та їх настання не могло бути розумно передбачено стороною. Зміст істотної зміни обставин характеризується двома елементами – зміною та істотністю, які в сукупності утворюють складний юридичний факт. Зміна договору передбачає відступлення від стану, який існував у момент укладення договору. Така зміна може бути як внутрішньою, тобто пов'язаною із особою (важка хвороба, втрата працездатності тощо), так і зовнішньою, тобто не пов'язаною із особою (зміни в законодавстві, знищення майна тощо).

Істотність, у свою чергу, запропоновано розглядати через поняття труднощів, що визнаються випадком, коли виникають обставини, які не може бути передбачено стороною під час укладення договору і знаходяться поза межами її волі, які суттєво змінюють рівновагу договірних зобов'язань через зростання для сторони вартості виконання або зменшення цінності отриманого виконання. Труднощі можуть виникнути на стороні боржника (додаткові витрати) та на стороні кредитора (зменшення інтересу до отриманого результату).

Розділ 2 «Елементи правовідношення по зміні та розірванню цивільно-правового договору» складається з трьох підрозділів, у яких визначено об'єктний та суб'єктний склад такого правовідношення, а також його зміст.

У підрозділі 2.1 «Об'єкт правовідношення по зміні та розірванню цивільно-правового договору» визначено особливості поняття, ознак та видів об'єктного складу цивільного правовідношення по зміні та розірванню договору.

Обґрунтовано позицію, що для віднесення блага до об'єктів правовідношення по розірванню (зміні) договору ключове значення має інтерес їх суб'єктів, оскільки об'єкт має задовольняти інтереси сторін договору (як усіх, так і однієї). У ситуації, коли договір змінюється або розривається за ініціативою однієї зі сторін за відсутності згоди іншої, неможливо говорити про наявність інтересу останньої на вчинення таких дій. У цьому випадку має місце протилежність інтересів, і об'єкт правовідношення по зміні або розірванню договору визначатиметься інтересами особи, що ініціює зазначені дії, оскільки саме вони породжують та визначають динаміку такого правовідношення.

Автором визначено, що необоротоздатні об'єкти цивільного правовідношення у контексті зміни та розірвання договору може бути поділено на загальні та спеціальні. *Загальними* є об'єкти, з приводу яких сторони не можуть вступати в будь-які цивільно-правові відносини, зважаючи на те, що вони вилучені із цивільного обороту взагалі. У свою чергу, *спеціальні* – це об'єкти, з приводу яких особи не можуть вступати у відносини лише по зміні або розірванню договору. Особливістю таких об'єктів є те, що в інших, відмінних від зміни або розірвання договору відносинах вони не визначаються необоротоздатними. Залежно від конкретного виду вони можуть бути як вільними в оборотоздатності (наприклад, продукти харчування, ліки (за винятком рецептурних), рукавички, товари для немовлят, предмети гігієни, дитячі іграшки, косметичні вироби тощо), так і такими, що потребують

спеціального порядку (вогнепальна, пневматична, холодна й охолощена зброя, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів тощо, щодо яких не визначено порядку їх заміни).

У підрозділі 2.2 «Суб'єкти правовідношення по зміні та розірванню цивільно-правового договору» наведено характеристику суб'єктного складу правовідношення по зміні та розірванню договору.

Серед іншого автором запропоновано класифікацію таких суб'єктів. Залежно від кількості осіб можна виділити два склади суб'єктів досліджуваного правовідношення: *симплексний* (від лат. simplex – простий), у якому беруть участь виключно сторони договору, та *плюральный* (від лат. pluralis – множинний), в якому, крім сторін договору, є також інші особи.

Плюральный склад характеризується участю, крім сторін договору, інших осіб у правовідношенні. Таких суб'єктів класифіковано за ознакою можливості ініціювати зміну та розірвання договору на суб'єктів, що можуть ініціювати зміну та розірвання договору, та суб'єктів, що не можуть ініціювати зміну та розірвання договору (*партикулярні суб'єкти* (від лат. particularis – часткові)). У свою чергу, суб'єкти, що можуть ініціювати зміну та розірвання договору поділено на осіб, які володіють аналогічними зі стороною договору правомочностями щодо предмета договору, однак не виступають його стороною (*пленумні суб'єкти*), та осіб, які договором або законом уповноважені діяти від імені сторони договору або в інтересах сторони договору (*делеговані суб'єкти*).

Визначаючи поручителя за договором як партикулярного суб'єкта правовідношення зі зміни та розірвання договору, автор доводить, що останній може бути суб'єктом правовідношення по зміні договору, на виконання якого укладений договір поруки, однак тільки щодо зміни (збільшення) обсягу його відповідальності та особи боржника. Інші умови договору кредитор та боржник можуть змінювати без згоди поручителя.

У підрозділі 2.3 «Зміст правовідношення по зміні та розірванню цивільно-правового договору» визначено, що такий зміст становлять права та обов'язки їх суб'єктів, які визначаються тріадою рівнозначних елементів, повнота та способи здійснення яких зумовлюється суб'єктивними та об'єктивними чинниками та окреслюється встановленими договором чи законом межами.

Обґрунтовано, що правомочність вибору моделі поведінки в правовідношенні по зміні чи розірванню договору, за загальним правилом, є прерогативою кредитора, проте у випадках, передбачених законом чи договором, нею можуть бути наділені й інші суб'єкти правовідношення. У разі зміни чи розірвання договору за згодою сторін можливістю обирати модель своєї поведінки однаково наділені всі суб'єкти правовідношення.

Правомочність вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи виражається у вимозі виконання активного обов'язку – виконати фактичні та/або юридичні дії для зміни чи розірвання договору. Вимога дотримання пасивного обов'язку більш характерна для існуючого зобов'язання: для існуючого договору, в межах якого і виникає правовідношення по зміні або розірванню.

Доведено позицію про те, що у випадках, коли вид договірною правовідношення не передбачає права особи на звернення за захистом у результаті отримання речі, послуги чи роботи неналежної якості, слід керуватися загальними приписами щодо зміни чи розірвання договору, проте необхідною умовою має бути невідповідність вимогам щодо речей, робіт, послуг такого виду та неможливість використання за цільовим призначенням.

Межі здійснення права на зміну, розірвання договору чи відмову від нього визначається суспільними та приватними інтересами та пріоритетами. Вони допомагають зберегти стабільність та визначеність договірних відношень, передбачити цінності, які завжди є вищими за можливість змінити договір чи вийти із нього.

Розділ 3 «Динаміка правовідношення по зміні та розірванню цивільно-правового договору» містить три підрозділи, в яких досліджено питання особливостей порядку зміни та розірвання договору за згодою сторін, у судовому та односторонньому порядку.

У підрозділі 3.1 «Зміна та розірвання цивільно-правового договору за згодою сторін» проаналізовано підстави та наслідки зміни та розірвання цивільно-правового договору за згодою сторін.

Визначено, що договір про зміну цивільно-правового договору є погодженим правочином суб'єктів права, вчиненим у встановленій законом формі та направленим на зміну чинного договору, а договір про розірвання – погодженим правочином суб'єктів права, вчиненим у встановленій законом формі та направленим на припинення дії чинного договору.

Обґрунтовано, що пропозиція змінити або розірвати договір може бути відкликана до моменту відправлення адресатом такої пропозиції відповіді про її прийняття, а у випадку вчинення конклюдентних дій – до моменту, коли повідомлення про їх здійснення надійде відправнику пропозиції.

Враховуючи принцип свободи та ефективності в договірному праві, автором доведено, що для трансформативної та деструктивної оферти слід передбачити можливість її прийняття із застереженням, коли сторона виражає намір прийняти пропозицію, однак додає або змінює деякі її умови, що не призводить до істотної зміни умов трансформативної або деструктивної оферти. Акцепт із застереженням не може застосовуватися у випадках, якщо зміст трансформативної або деструктивної оферти прямо забороняє здійснювати такі дії; відправник трансформативної або деструктивної оферти негайно після її отримання повідомить про незгоду із застереженнями; адресат трансформативної або деструктивної оферти поставив можливість включення застережень у залежність від згоди їх відправника, а такої згоди не отримав.

Визначаючи особливості встановлення форми договору про зміну та розірвання цивільно-правового договору, автор обґрунтовує позицію про те, що щодо розірвання договору, для якого передбачено обов'язкову державну реєстрацію, договір про зміну та розірвання підлягає обов'язковій державній реєстрації, оскільки саме з моменту такої реєстрації первісний договір вважатиметься зміненим або припиненим.

У підрозділі 3.2 «Зміна та розірвання цивільно-правового договору в судовому порядку» розкриті правові передумови та наслідки зміни та розірвання договору в судовому порядку.

Дисертантом обґрунтовано недоцільність законодавчого обмеження відмови від договору при його належному виконанні та при істотному порушенні. При істотному порушенні договору кредитор повинен бути наділений правом в односторонньому порядку розірвати договір без звернення до суду. Вказаний порядок повинен бути визначений загальним правилом, а у випадку, коли боржник не погоджується з таким розірванням, він має бути наділений правом оскаржити його до суду.

Доведено існування в процесі зміни та розірвання договору в судовому порядку таких етапів: виникнення юридичного факту, що надає право на звернення до суду; виникнення інтересу на зміну або розірвання договору; звернення до суду із позовом про зміну або розірвання договору; постановлення судового рішення про зміну або розірвання договору.

Мирову угоду як договір між сторонами провадження у справі про зміну (розірвання) договору не слід ототожнювати із договором про зміну (розірвання) договору, який укладається сторонами договору у процесі зміни (розірвання) зобов'язання за їх взаємною згодою.

За загальним правилом, договір вважається зміненим або розірваним з моменту набрання рішенням суду законної сили. Однак воно не поширюється на випадки, коли для зміни або розірвання договору потрібна державна реєстрація відповідного судового рішення. Зокрема це стосується договорів про зміну (розірвання) договорів щодо нерухомого майна, корпоративних прав, об'єктів інтелектуальної власності тощо. У таких ситуаціях договір вважається зміненим або розірваним з моменту державної реєстрації судового рішення, що набрало законної сили. Причому реєстрації підлягають судові рішення, що змінюють відомості, які містяться в державному реєстрі.

У підрозділі 3.3 «Зміна та розірвання цивільно-правового договору в односторонньому порядку» проаналізовано особливості відмежування відмови від договору та його розірвання, визначено етапи зміни та розірвання договору в односторонньому порядку. На відміну від розірвання договору в односторонньому порядку за рішенням суду, при відмові від договору інтерес сторони не повинен в обов'язковому порядку бути спровокований наявністю юридичного факту – порушенням договірних умов контрагентом, а може впливати виключно з потреб особи.

Автором визначено відмову від договору як односторонній правочин, що направлений на зміну чи розірвання договірного відношення та є обов'язковим для іншої сторони договірного правовідношення.

Умовою здійснення права на відмову від договору є очевидність того, що зустрічне виконання не відбудеться. Відповідно обставини, що виникли, повинні створювати таку загрозу порушення контрагентом свого зустрічного зобов'язання в майбутньому, що будь-яка особа могла б визнати ці обставини переконливими й такими, що заслуговують на увагу, а відповідну реакцію у вигляді превентивної відмови – співмірною таким діям боржника. Обмеження

права автор пов'язує з необхідністю повідомлення боржника про таку відмову, а також попередньою домовленістю між сторонами про незастосування відмови від договору. Повідомлення про відмову від договору може вчинятися у будь-якій доступній для учасників договору формі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено аналіз правового регулювання та наукових підходів до розуміння зміни та розірвання договору як цивільного правовідношення. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Зміну та розірвання договору слід визначати не лише як юридичний факт, а й як цивільне правовідношення. Визначено загальні та спеціальні ознаки зміни та розірвання договору як цивільного правовідношення.

Воля осіб або однієї особи змінити або розірвати договірне зобов'язання провокується бажанням закінчити існуючі договірні відносини, не продовжувати їхню дію. Немає значення, які причини сприяли виникненню такого бажання у сторін, але воно повинно бути у всіх учасників договору для його розірвання за взаємною згодою. У випадку, якщо таке бажання має лише одна сторона, то вона може вимагати розірвання договору або може відмовитись від нього, але за наявності визначених юридичних фактів.

2. Істотну зміну обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, слід відрізнити від непереборної сили, що виникла в процесі його виконання, адже в першому випадку виконання договору можливе, хоч і на не вигідних умовах, а в іншому – взагалі неможливе.

Доведено, що зміна договору внаслідок істотної зміни обставин судом повинна обґрунтовуватись не суперечливістю суспільним інтересам та майбутньою шкодою, яка виникне у сторін, а пріоритетом розумної рівноваги. На думку автора, такий підхід є більш доцільним, оскільки ставить на перше місце рівність та збалансованість інтересів сторін у договірних відносинах, направленість на збереження та продовження договірних відносин з метою задоволення інтересів сторін, однак без безпідставного дисбалансу у відносинах. Під час зміни договору через істотну зміну обставин суд має виходити із необхідності відновлення балансу інтересів сторін договору, які істотно порушилися внаслідок непередбачуваної зміни зовнішніх, незалежних від волі осіб, обставин.

3. Визначено, що розірвання договору слід відрізнити від його припинення. Для розірвання необхідне волевиявлення всіх сторін або хоча б однієї сторони договору, а припинення відбувається і за його відсутності. Припинення має місце після спливу терміну дії договору (ст. 631 ЦК України), належного виконання (ст. 599 ЦК України), а розірвання можливе лише під час дії договору до моменту його належного виконання в повному обсязі. Зміну договору слід відрізнити від припинення договору. Зміна договору має наслідком продовження дії договірного правовідношення у зміненому вигляді, а при припиненні – договір припиняє свою дію, правовий зв'язок між сторонами втрачається. Для зміни договору необхідна воля хоча б однієї

сторони, а припинення може відбуватися і за її відсутності. Під час зміни договору може відбуватися припинення дії однієї або декількох умов договору, проте вони не повинні спричиняти припинення усього договору, в протилежному випадку матиме місце припинення одного договору та укладення іншого (новація).

4. Проведено класифікацію об'єктів правовідношення по зміні та розірванню договору на загальний (стан відсутності (зміни) правового зв'язку між сторонами) та спеціальний (формується в процесі узгодження початкових розрізнених інтересів (множинний та одиничний)). Об'єкти можуть бути обов'язковими та можливими, що визначається нормами законодавства та умовами укладеного між сторонами договору.

Суб'єктами правовідношення по зміні та розірванню договору визначено особи, які пов'язані з існуючим договірним правовідношенням законодавчими та договірними нормами або вступають у договірне правовідношення на стадії його зміни або розірвання у зв'язку із виконанням своїх повноважень.

5. Досліджено динаміку правовідношення по зміні або розірванню договору та залежно від способу зміни й розірвання виділено етапи їх перебігу:

– зміна або розірвання договору за згодою сторін: а) виникнення інтересу особи на зміну або розірвання договору; б) повідомлення іншої (інших) сторони (сторін) про бажання змінити або розірвати договір; в) узгодження можливості змінити або розірвати договір; г) виникнення зміненого договору або припинення договірного правовідношення;

– зміна або розірвання договору в судовому порядку: а) виникнення юридичного факту, що надає право на звернення до суду; б) виникнення інтересу на зміну або розірвання договору; в) звернення до суду із позовом про зміну або розірвання договору; г) винесення судового рішення про зміну або розірвання договору;

– зміна або розірвання договору в односторонньому порядку: а) виникнення інтересу особи на зміну або розірвання договору; б) повідомлення іншої (інших) сторони (сторін) про зміну або розірвання договору; в) припинення (зміна) договору.

Визначення такого етапу зміни та розірвання договору за згодою сторін чи в односторонньому порядку, як повідомлення іншої (інших) сторони (сторін) про зміну або розірвання договору, дало підстави зробити висновок щодо особливого змісту оферти про зміну чи розірвання договору. Безвідкличною визнано оферту, яка відповідає одній із таких ознак: а) про це зазначено в самій пропозиції; б) вона визначає період для її прийняття; в) з її змісту адресат може розумно передбачати, що вона є безвідкличною. Запровадження вказаних ознак безвідкличності трансформативної або деструктивної оферти відповідатиме, на думку автора, принципу договірної свободи сторін.

б. Автором встановлено, що відповідальність боржника у вигляді зміни та розірвання договору має місце лише тоді, коли наслідком таких дій настає майнове обтяження або позбавлення суб'єктивного права порушника договірного правовідношення, причому вона може наставати як за наявності, так і за відсутності вини такої особи.

7. Запропоновано внести такі зміни та доповнення до нормативно-правових актів України:

– пункт 1 частини 2 статті 651 ЦК України викласти в такій редакції:

«2. Договір може бути розірвано за рішенням суду на вимогу заінтересованої особи в разі істотного порушення договору стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом»;

– пункт 2 частини 2 статті 651 ЦК України викласти у такій редакції:

«Істотним є таке порушення стороною договору, коли безумовне виконання має суттєве значення для договору, або значною мірою позбавляє заінтересовану особу того, на що вона могла розумно розраховувати в момент укладення договору, або дає підстави кредиторі вважати, що боржник не виконає свої зобов'язання в майбутньому»;

– пункт 3 частини 2 статті 651 ЦК України викласти в такій редакції:

«У випадку істотного порушення договору заінтересована особа має право в односторонньому порядку в повному обсязі або частково розірвати договір шляхом направлення відповідного повідомлення. У випадку незгоди з таким повідомленням інша заінтересована особа має право оскаржити його до суду»;

- після частини 2 статті 651 ЦК України доповнити новою частиною такого змісту:

«3. Договір може бути змінено або розірвано на вимогу однієї зі сторін до настання терміну виконання договірної обов'язку, якщо інша сторона заявила про те, що зобов'язання не буде виконано, або виявлено, що невиконання буде мати місце, і за умови, що таке невиконання буде істотним».

У зв'язку з цим частину третю вважати частиною четвертою;

- пункт 2 частини 1 статті 652 ЦК України викласти у такій редакції:

«Зміна обставин є істотною, якщо вони суттєво змінюють рівновагу заінтересованих осіб та їх настання не могло бути розумно передбачено»;

- частину 4 статті 652 ЦК України викласти у наступній редакції:

«4. Зміна договору у зв'язку з істотною зміною обставин допускається за рішенням суду у виняткових випадках з метою поновлення рівноваги заінтересованих осіб»;

- після частини третьої статтю 653 ЦК України доповнити частиною 4 такого змісту:

«4. Якщо договором між сторонами або законом не встановлено інше, то наслідки зміни або розірвання договору не припиняють права на відшкодування шкоди або отримання обумовленого платежу за порушення обов'язку, який виник до зміни або розірвання договору, а також не впливають на умови договору про вирішення спорів».

У зв'язку з цим частину четверту вважати частиною п'ятою;

- доповнити ЦК України статтею 654¹ такого змісту:

«Стаття 654¹ Державна реєстрація зміни та розірвання договору

1. У разі, якщо при зміні договору змінюються відомості, що містяться в державному реєстрі, то такі зміни підлягають державній реєстрації та набувають чинності з цього моменту.

2. Розірвання договору, що внесений до державного реєстру, підлягає обов'язковій державній реєстрації. Договір вважається розірваним з моменту внесення таких відомостей до державного реєстру»;

- частину 1 статті 830 ЦК України викласти у такій редакції:

«1. Якщо позичкодавець не виконує обов'язку передати річ у користування, друга сторона може відмовитися від договору позики та вимагати відшкодування завданих збитків»;

- пункт 2 частини 3 статті 997 ЦК України викласти у такій редакції:

«Страховик не має права відмовитися від договору особистого страхування при відсутності порушень зі сторони страхувальника, якщо інше не встановлено договором або законом»;

- пункт 7.1 Наказу Міністерства юстиції України №296/5 від 22.02.2012 року, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22.02.2012 року за №282/20595 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» доповнити нормою такого змісту:

«Договір про зміну або розірвання договору щодо розпорядження майном, що є спільною сумісною власністю, зокрема подружжя, укладається з дотриманням вимог, що ставляться для укладення такого правочину»;

- пункт 7.2 Наказу Міністерства юстиції України №296/5 від 22.02.2012 року, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 22.02.2012 року за №282/20595 «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» доповнити нормою такого змісту:

«7.2. Договір про зміну або розірвання договору підписується сторонами і посвідчується нотаріусом. При посвідченні договору про зміну або розірвання договору, предметом якого є спільне майно подружжя, але документ, що посвідчує право власності на нього, оформлений на ім'я одного з подружжя, нотаріус вимагає письмову згоду іншого з подружжя. Справжність підпису другого з подружжя на заяві про таку згоду повинна бути нотаріально засвідчена. На всіх наданих нотаріусу примірниках основного договору проставляється відмітка про його зміну або розірвання, у якій зазначаються номер за реєстром та дата посвідчення договору про зміну або розірвання, проставляється нотаріусом підпис і скріплюється його печаткою».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Весна Н.О. Деякі питання визначення поняття цивільно-правового договору. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 103-108

2. Весна Н.О. Зміна договору за згодою сторін. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 4 (II). С. 39-45

3. Весна Н.О. Істотне порушення договору як підстава його розірвання в міжнародному та зарубіжному праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Випуск 38. Том 1. С. 76-79

4. Весна Н.О. Зміна та розірвання договору в контексті правомочностей співвласника майна. *Університетські наукові записки*. 2016. № 3 (59). С. 377-383

5. Весна Н.О. Розірвання договору як цивільне правовідношення. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 11 (17). С. 77-83

6. Весна Н.О. Суб'єкти правовідносин по зміні або розірванню цивільно-правового договору. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Т. 2. С. 3-7

7. Весна Н.О. Проблемні питання зміни предмету договору у цивільному праві України. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнар. наук. конф. «Тринадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 14 – 15 листопада 2014 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. 2014. Ч.1. С.77-78.

8. Весна Н.О. Розірвання договору у судовій практиці України. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнар. наук. конф. «Чотирнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 23 – 24 жовтня 2015 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. 2015. Ч. 1. С.86-88.

9. Весна Н.О. Практика розгляду судами спорів, пов'язаних із зміною договору. *Держава і право: проблеми становлення та стратегія розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Ужгород, 25 – 26 грудня 2015 р.). Ужгород : Ужгородський національний університет. 2015. С. 65-66.

10. Весна Н.О. Особливості розірвання договору оренди землі. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнар. наук. конф. «П'ятнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 21 – 22 жовтня 2016 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2016. Ч. 1. С. 95-96.

11. Весна Н.О. Зміна та розірвання договору в судовому порядку. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнар. наук. конф. «Шістнадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 20 – 21 жовтня 2017 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. 2017. Ч. 1. С. 107-109.

АНОТАЦІЯ

Весна Н.О. Зміна та розірвання договору як цивільне правовідношення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Хмельницький університет управління та права, Хмельницький, 2018.

У дисертаційному дослідженні здійснено аналіз правового регулювання та наукових підходів до розуміння зміни та розірвання договору як цивільного правовідношення. Доведено необхідність відмежування правової природи пропозиції розірвати (змінити) договір та пропозиції укласти договір. Запропоновано пропозицію змінити договір визначати як *трансформативну* оферту, а пропозицію розірвати договір як *деструктивну* оферту.

Запропоновано критерії істотності невиконання договору та ознаки оферти по зміні та розірванню договору. Обґрунтовано позицію про те, що договором може визнаватися не лише домовленість сторін, а й правова форма визначення відносин між ними.

Доведено доцільність відступлення від концепції визначення істотних умов договору, що є традиційною для національного правопорядку, зважаючи на практику визначення змісту та видів умов договору, що усталена в практиці міжнародного комерційного обороту.

Проведено класифікацію об'єктного та суб'єктного складу правовідношення по зміні та розірванню договору.

Доведено, що зміна обставин є істотною, якщо обставини суттєво змінюють рівновагу сторін та їх настання не могло бути розумно передбачено стороною. Зміст істотної зміни обставин характеризується двома елементами – зміною та істотністю, які в сукупності утворюють складний юридичний факт.

Автором визначено відмову від договору як односторонній правочин, що направлений на зміну чи розірвання договірного відношення та є обов'язковим для іншої сторони договірного правовідношення.

Ключові слова: зміна договору, розірвання договору, відмова від договору, цивільне правовідношення, оферта, акцепт, свобода договору, боржник, кредитор.

АНОТАЦІЯ

Весна Н.А. Изменение и расторжение договора как гражданское правоотношение. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – Гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право». – Хмельницкий университет управления и права, Хмельницкий, 2018.

В диссертационном исследовании проведен анализ правового регулирования и научных подходов к пониманию изменения и расторжения договора как гражданского правоотношения. Доказана необходимость отграничения правовой природы предложения расторгнуть (изменить) договор и предложения заключить договор. Предложено предложение изменить договор определять как трансформативную оферту, а предложение расторгнуть договор – как деструктивную оферту.

Предложены критерии существенности невыполнение договора и признаки оферты по изменению и расторжению договора. Обоснована позиция о том, что договором может быть признана не только договоренность сторон, но и правовая форма определения отношений между ними.

Доказана целесообразность отступление от концепции определения существенных условий договора, которая является традиционной для национального правопорядка, учитывая практику определения содержания и видов условий договора, сложившуюся в практике международного коммерческого оборота.

Проведена классификация объектного и субъектного состава правоотношений по изменению и расторжению договора.

Доказано, что изменение обстоятельств является существенным, если обстоятельства существенно изменяют равновесие сторон и их наступление не могло быть разумно предусмотрено стороной. Содержание существенного изменения обстоятельств характеризуется двумя элементами - изменение и существенность, которые в совокупности образуют сложный юридический факт.

Автором отказ от договора определен как односторонняя сделка, направленная на изменение или расторжение договорного отношения и является обязательной для другой стороны договорного правоотношения.

Ключевые слова: изменение договора, расторжение договора, отказ от договора, гражданское правоотношение, оферта, акцепт, свобода договора, должник, кредитор.

SUMMARY

Vesna N.O. Change and termination of a contract as a civil legal relationship. - The manuscripts.

The dissertation for the scientific degree of Candidate of Science of Law on specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – The Khmelnytsky University of Management and Law, Khmelnytsky, 2018.

The author analyzed the legal regulation and scientific approaches to understanding the change and termination of the contract as a civil relationship in the dissertation research. The author proves the necessity of delineating the legal nature of the proposal to terminate (change) the contract and proposals to conclude an agreement.

The author substantiates the position that the agreement can recognize not only the agreement of the parties but also the legal form of determining the relationship between them.

In the legal relationship to the termination of a contract, a civil law contract is a legal precondition, since it does not directly generate legal relations for termination, but is only an environment where they may arise and develop. Without a specific legal fact, the contract cannot lead to the emergence of legal relations for its termination.

The author defines the criteria for the non-fulfillment of the contract: the unconditional performance is essential for the contract; failure to do so largely deprives the other side of what she could reasonably rely on at the time of the contract; the existence of reasonable grounds for the creditor to assume that the debtor will not fulfill his obligations in the future; the possibility of causing unreasonable costs to a party who has failed to fulfil an obligation if the contract is changed or suspended.

The author proves the expediency of departing from the concept of determining the essential terms of the contract, which is traditional for the national law and order, taking into account the practice of determining the content and types of terms of the contract, which is established in the practice of international commercial circulation.

In the study, the author conducts a classification of the object and subject structure of the legal relationship to change and termination of the contract.

For the attribution of the good to the objects of legal relations on the termination (change) of the contract, the key interest is the interest of their subjects, since the object must satisfy the interests of the parties to the agreement (of both all and one). In a situation where the contract changes or breaks out at the initiative of one of the parties in the absence of the consent of another, it is impossible to speak about the interest of the latter in committing such actions. In this case, the opposite is in the interests, and the object of legal relations on the change or break of contractual relations will be determined by the interests of the person who initiates the specified actions since they are the ones that generate and determine the dynamics of such legal relations.

Depending on the number of people, the author distinguishes between two components of the legal relationship: simplex, which involves only the parties to the agreement, and plural, in which, besides the parties to the treaty, there are also other persons

The debtor's liability in the form of a change and termination of the contract takes place only when the result of such actions is the property encumbrance or deprivation of the subjective right of the offender of the contractual relationship, and it can occur both in the presence and in the absence of the fault of such person.

The author defines the features of the participation of the guarantor in the contract for the change and termination of the contract. The author argues that he may be the subject of legal relations for the amendment of the contract, for which a contract of guarantee has been entered into, but only with respect to the change (increase) liability for and the person of the debtor.

In cases where the type of contractual relationship does not provide for the right of an individual to seek protection in the event of receiving a thing, service or work of inadequate quality, the general requirements for changing or terminating the contract should be followed, but the necessary condition should be non-compliance with the requirements for the things, works, services of such type and inability to use for the intended purpose.

It is proved that a change of circumstances is essential if the circumstances substantially change the balance of the parties and the party could not reasonably foresee their occurrence. The content of a significant change in circumstances the author describes two elements - the change and significance, which together form a complex legal fact.

The author defines the waiver of the contract as a unilateral transaction, intended to change or terminate the contractual relationship and is binding on the other party to the contractual relationship.

Key words: amendment of the contract, termination, withdrawal from the contract, civil legal relationship, offer, acceptance, freedom of contract, debtor, creditor.

Підписано до друку __.__.2018. Зам. № __
Обсяг 0,9 друк. арк. формат 60х90/16. Наклад – 100 прим.

Надруковано у Хмельницькому університеті управління та права
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38
Тел. : (0382) 71-75-91